

Twee Staverse tekeningen met een verhaal (deel 1)

(gepubliceerd in 't Stavers Krantsie januari 2026)

Al een tijdje bezitten we een kopie van de hierbovengeplaatste tekening zonder signatuur en waar alleen bij staat dat het Stavoren voorstelt. Een andere tekening is van de oude haven, maar die komt in deel twee aan de orde.

Nader onderzoek via de websites van verschillende musea leverde een scan van het origineel op uit de collectie van het Fries Museum. De maker was ene W. Noordijk die het tafereel tussen 1920 en 1939 zou hebben gemaakt.

Als we wat nauwkeurig naar de tekening hierboven kijken zien we het oude zijlperk met schepen die wachten op hun beurt om in de sluis te schutten.

We halen er een oude ansichtkaart bij om de situatie goed te kunnen vergelijken.

De bijgeplaatste foto is volgens de beeldbank van Tresoar in Leeuwarden gedateerd op 3 juni 1908. Dit nemen we zonder twijfel aan en vanwege de invalshoek realiseren we ons dat de foto vanaf het voormalige stationsgebouw genomen moet zijn.

Het Noord in 1908

Het was op die bewuste dag woensdag en droog, want de was hangt aan de lijn en de personen die we zien zijn allemaal in hemdsmouwen naar buiten gekomen om op de gevoelige plaat vastgelegd te worden. Die weersgesteldheid lijkt ook te gelden voor het getekende tafereel, want we zien de gebouwen spiegelen in het water en de schipper kon de zeilen gewoon aan dek laten liggen om die na het schutten weer snel te kunnen hijsen.

We gaan eerst verder met de kunstenaar. De 'W' bij de naam staat voor Willem. Hij werd in 1877 in Schiedam geboren en bezocht later de Academie voor Beeldende Kunst in Den Haag. Hij was geïnteresseerd in de natuur en tekende en schilderde, naast personen die bijvoorbeeld aan het werk waren, vaak landschappen en stads- en dorpsgezichten in zowel binnen- als buitenland. In dit geval was het de 'met een vlotte hand' getekende binnenhaven (het zijlperk) van Staveren. Aangezien zijn meestal goed gedetailleerde werkstukken ook op internet zijn te vinden, kunnen we hieruit opmaken dat het plaatje nog een werktekening was. De woningen zijn niet uitgewerkt, maar de contouren zijn nog wel goed te herkennen. De afgemeerde schepen waren vast en zeker een stalen klipperaak en een tjalk.

Van links naar rechts zien we de achtererven van de woningen aan het Noord, nu met de nummers 4 tot en met 14. De sluiswachterswoning en de sluis heeft de tekenaar niet meegenomen, wat eigenlijk wel jammer is.

We bekijken nu de foto uit 1908 nog eens goed en zien dat op de achtergevel van het tweede huis van links, nu nummer 10, een bord bevestigd is met daarop de tekst 'Bakkerij' en links daaronder een raam.

Datzelfde gebouw is heel centraal in de tekening te zien, maar het bord en het raam ontbreken. Hier heeft de tekenaar de gevel van het zoldergedeelte juist donker gemaakt en er geen raam in getekend. Dit zal niet per ongeluk zijn gebeurd, want het bord moet hem opgevallen zijn, zeker omdat in de andere zichtbare gevels de getekende ramen en deuren op de foto terug te vinden zijn.

Verder zijn op de begane grond van deze bakkerij een hoge brede deur, een lagere smalle deur en twee smalle hoge ramen ingetekend.

De achtergevel op foto uit 1908 is echter egaal grijs, oftewel zonder verschil tussen boven en beneden. Ook is er maar één deur en rechts een klein vierkant raampje te zien. We hebben er nog een andere foto bij gehaald die ook vanaf het stationsgebouw is genomen. Deze dateert uit 1920 en hier is de gevel -en eigenlijk de gehele situatie- gelijk aan die van 1908.

Maar, bekijken we nu een luchtfoto uit 1940, dan herkennen we hier wél een kleurverschil in de gevel tussen de onder- en bovenkant. Is er in de tussentijd een betimmering aangebracht? De deuren en het raam zijn niet veranderd ten opzichte van 1909. Andere foto's hebben we helaas niet gevonden, zodat we de verschillen niet verder kunnen verklaren. De situatie is inmiddels behoorlijk veranderd, maar misschien zijn er lezers die zich van deze bakkerij nog kunnen herinneren en of de achtergevel inderdaad betimmerd is geweest.

Om nog even op de foto uit 1908 terug te komen: Het nieuwtje, dat er een fotograaf op of in het stationsgebouw bezig was, heeft blijkbaar vooral vrouwen en kinderen bereikt. Vermoedelijk waren de mannen ergens aan het werk en hebben ze het niet geweten. Het lijkt tenslotte een gewone werkdag.

Wie zouden naar buiten zijn gekomen? We hebben daarom een poging gedaan de inwoners uit die periode omstreeks 1908 te achterhalen.

Met behulp van de bevolkingsregisters tussen 1880 en 1915, het kadaster en de registers van de hoofdelijke omslag uit die periode was het mogelijk een kleine reconstructie van dit rijtje woningen en hun bewoners te maken. Wat ons daarbij weer is opgevallen is dat de huisnummering ook in dit deel van Staveren regelmatig veranderde, wat de reconstructie wel wat lastig maakte.

Het zijperk rond 1920

Het Noord en een deel van het zijperk vanuit de lucht in 1940

Bewoners van het Noord rond 1908

De kadastrale nummers zijn afkomstig van de bestratingstekening van het Noordeinde uit 1888 (in die tijd ook wel de Rijks klinkerweg genoemd) die verderop is geplaatst. De naam Noord won het 19e eeuw van de oude naam Noordeind.

Kadasternr. 812 (nu nummer 6) (voorheen 12c, vervolgens 6, 6 én 6a en 7), woon- en winkelhuis en later timmerwinkel.

Begin 1900 woonde hier de winkelier Arend van der Sluis. In deze tijd had het huis nummer 6. In 1908 woonde hier ene Itte de Vries, hij was 'verwer' oftewel huisschilder,

Kadasternr. 580 (nu nummers 12 en 12A) (voorheen 11, daarna 3), burgerwoning. Volgens de kadastertekening van 1887 was dit perceel onbebouwd, maar op de bestratingstekening uit 1888 is hier een huis te zien met kadasternummer 580. Het moet dan gloednieuw zijn.

In 1903 woonde hier, destijds nummer 3, de logementshouder, annex herbergier Johannes Boersma uit Workum. Hij was getrouwd met Pietje de Blauw en zij hadden in dat jaar vier kinderen. Lang hebben zij hier niet gewoond, want in 1908 werden hier ene W.J. Jurjens, spoorwegbeambte, en ene Derk Waterberg, brievenbesteller, met zijn vrouw en vier kinderen genoteerd. De financiële status van beiden liep nogal uiteen, want de spoorwegbeambte zou een geschat inkomen hebben van 500 gld en dat van de brievenbesteller was 1050 gulden. In het volgende jaar was de spoorwegbeambte alweer naar een andere locatie overgeplaatst. Derk werkte vermoedelijk bij de veerdienst, want op 5 juli 1909 kwam het onthutsende bericht bij het stadhuis van Stavoren binnen dat Derk Waterberg, 'conducteur der brievenmalen', geboren te Groningen, oud 56 jaar, op 4 juli om 6 uur in de Dijkgracht te Enkhuizen is gevonden. Hij was daar vermoedelijk verdrinken. Zijn weduwe Grietje Jannes bleef nog een paar jaar in Stavoren wonen. Zij kreeg vermoedelijk een pensioen, want in 1912 wordt haar inkomen op 600 gld geschat. Op blz. 31 bij kadasternr. 365 (nu huisnummer 14) staat dat in 1910 Meindert de Groot en zijn vrouw Grietje Visser op het adres Noord 3 werden ingeschreven.

In 1910 wordt Meindert de Groot, zeilmaker, op dit adres ingeschreven. Na zijn huwelijk op 11 augustus van dat jaar met Grietje Visser trokken ze samen in dit huis. Het was toen eigendom van Willem Veldman, die ook eigenaar was van het logement, winkelhuis en stalling, nu Hotel de Vrouwe van Stavoren. Op 16 november 1916 nam het echtpaar de woning (nu genummerd als 12 en 12A) van -inmiddels- de weduwe Veldman over en lieten ze de aankoop bij notaris Sierks in Koudum vastleggen. Sindsdien is dit de woonstee van de familie De Groot.

Kadasternr. 365 (nu nummer 14) (voorheen 10, later 2, daarna 3).

Eigenaar: Willem Veldman. In 1897 wordt bakker Gerben Zandstra uit Achlum op het adres Noord 10 ingeschreven, komende van Wolsum. Hij woonde daarvoor tijdelijk op het adres Noord 5, waar hij ook zijn beroep kon uitoefenen. Later staat Gerben zelf als eigenaar van de woning genoteerd.

Het adres Noord 10 wordt gewijzigd naar Noord 2.

Gerben was in 1888 te Stavoren getrouwd met Pietertje Bakker uit Stavoren, zij hadden in 1908 drie dochters en een zoon: Tjitske, IJltje, Cornelia en Klaas. Achter in de tuin staat een vrouw met een jongen. Zouden dit Pietertje en Klaas zijn?

In de bakkerij 'versleten' ze in deze periode een serie dienstboden of knechten: Uiltje Ten Kate (1900-1901), Pieter Elgersma (1902-1902), Leentje Stins (1902-1902), Bareld de Vries (1902-1903), Folkert Postma (1903-1904), Pier Bakker (1904-1905), Tjeerd Ouendag (1905-1906), Anne Hofmans (1906- 1910), Jantje Valk (1908-1909) en Foecke Vlieger (1909-1910). Was dit grote verloop gebruikelijk in bakkerijen, was het werk te zwaar?

Kadasternr. 804 (nu nummer 16) (voorheen 8 en 9, later 1), sluiswachterswoonhuis.

In 1897 betrok Jan Aebes de Jong, van beroep machinist en visser, de statige sluiswachterswoning. Hij was pachter van de 'Massale Zeesluis' geworden en mocht sindsdien als sluiswachter deze dienstwoning gebruiken. Hij was getrouwd met Baukje de Roos uit Stavoren en zij hadden in 1908 twee kinderen. Op de begane grond van het gebouw was naast de woonkamer ook een winkeltje en tapperij voor de passerende schippers gereserveerd om wat bij te verdienen. Zijn geschatte inkomen was in dat jaar 1200 gulden, maar dan moest de jaarlijkse pacht er nog af. De pacht in dat jaar hebben

we niet gevonden, maar in 1887 bedroeg die 815 gulden en twee jaar daarvoor zelfs 1015!

We zijn benieuwd of er lezers zijn die meer over de situatie van destijds weten en eventueel over de personen die vanuit de verschillende achtererven naar de foto graaf kijken.

Volgende keer gaan we door de sluis naar de Buiten-, Zee- of Noorderhaven op.

Het Noord vanaf het zijperk in 2026

Studiegroep Oud Staveren